

საფინანსო-საბიუჯეტო სისტემის განვითარების თავისებურებები

დავით კერესელიძე, სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

საფინანსო სისტემა, ეს იმ ფინანსური რგოლების ერთობლიობაა, რომელთა დანიშნულებაა სახელმწიფოს პოლიტიკური და ეკონომიკური ფუნქციების განხორციელების უზრუნველყოფა. იგი შედგება, ერთი მხრივ, სახელმწიფო ფინანსებისგან, ხოლო, მეორე მხრივ, კერძო საწარმოების, კორპორაციებისა და მონოპოლიების ფინანსებისგან.

მონოპოლისტურამდელი კაპიტალიზმის ეპოქაში საფინანსო სისტემას ორი რგოლი ჰქონდა: სახელმწიფო ბიუჯეტი და ადგილობრივი ფინანსები. ისინი იძლეოდნენ ფულადი სახსრების იმ ფონდების ჩამოყალიბების შესაძლებლობას, რომელთა მეშვეობითაც სახელმწიფო თავის ფუნქციებს ასრულებდა. საწარმოო ძალთა განვითარების და ეკონომიკაში მიმდინარე ღრმა ცვლილებების გავლენით ფინანსური სისტემის სტრუქტურა იცვლება. გამოიყოფა და ვითარდება ახალი ფინანსური რგოლები, მატულობს მათი დამოუკიდებლობა.

ქვეყანაში ჩამოყალიბებული საფინანსო სისტემა სახელმწიფოს ერთ—ერთი წამყვანი მახასიათებელია. მის პოლიტიკურ წყობასთან, გეოპოლიტიკურ მდგომარეობასთან თუ რესურსებით უზრუნველყოფასთან ერთად ფინანსური სისტემაც დიდწილად განსაზღვრავს საზოგადოების კეთილდღეობას ქვეყნის განვითარების ტემპს და მის ადგილს მსოფლიო მეურნეობაში. ფინანსური სისტემის კონკრეტულ სტრუქტურას შეუძლია გავლენა იქონიოს არა მარტო ეკონომიკური მაჩვენებლების ჩამოყალიბებაზე, არამედ მეცნიერებისა და წარმოების ამა თუ იმ მიმართულების განვითარებასა და სხვადასხვა სოციალურ ინსტიტუტებზე, ოჯახურ მეურნეობებზე და სხვა. ბუნებრივია, რომ ყველა ქვეყანას თავისი უნიკალური, ისტორიულად ჩამოყალიბებული ფინანსური სისტემა აქვს, რომლის მეშვეობითაც მეტ—ნაკლებად წარმატებებს აღწევს, თუმცა, არც ერთი მათგანი არაა იდეალური. ამის მიუხედავად შეგვიძლია პირობითად გამოვყოთ საფინანსო სისტემების ორი ჯგუფი: განვითარებული საბაზრო ქვეყნების საფინანსო სისტემა და საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი ქვეყნების საფინანსო სისტემა, რომლებიც, ცხადია, თავადაც საკმაოდ განსხვავებულ საფინანსო სისტემებს აერთიანებენ.

Summary

Financial-budgetary Development System Features

Financial system, it is the combination of financial institutions, which are designed to ensure the implementation of the state's political and economic functions. It consists on the one hand public finance and on the other hand the finances of private enterprises, corporations and monopolies.

Before the era of monopoly capitalism the financial system had two circles: the state budget and local finances. They provide an opportunity to establish the foundations of funds, which allow the state to perform its functions. Production capacities for the development and influence of the profound changes taking place in the economy is changing the structure of the financial system. There have been allocated and developed new financial circles, increasing their independence.

The state of the financial system in the country is one of the leading indicators. Its political system, the geopolitical situation of the financial resources of the public welfare system is largely determined by the pace of development of the country and its place in the world economy. The specific structure of the financial system can affect not only the development of economic indicators, but also the development of science and industry in a certain direction and various social institutions, family farms and more. Naturally, every country has its own unique, historically developed financial system, through which succeeds more or less, however, none of them is ideal. Nevertheless, we can conventionally distinguish financial systems in two groups: developed market countries and in transition to a market economy and the financial system, both of them of course, incorporate quite different financial systems.

* * * * *

საფინანსო სისტემა, ეს იმ ფინანსური რგოლების ერთობლიობაა, რომელთა დანიშნულებაა სახელმწიფოს პოლიტიკური და ეკონომიკური ფუნქციების განხორციელების უზრუნველყოფა. იგი შედგება, ერთი მხრივ, სახელმწიფო ფინანსებისგან, ხოლო, მეორე მხრივ, კერძო საწარმოების, კორპორაციებისა და მონოპოლიების ფინანსებისგან.

მონოპოლისტურამდელი კაპიტალიზმის ეპოქაში საფინანსო სისტემას ორი რგოლი ჰქონდა: სახელმწიფო ბიუჯეტი და ადგილობრივი ფინანსები. ისინი იძლეოდნენ ფულადი სახსრების იმ ფონდების ჩამოყალიბების შესაძლებლობას, რომელთა მეშვეობითაც სახელმწიფო თავის ფუნქციებს ასრულებდა. საწარმოო ძალთა განვითარების და ეკონომიკაში მიმდინარე ღრმა ცვლილებების გავლენით ფინანსური

სისტემის სტრუქტურა იცვლება. გამოიყოფა და ვითარდება ახალი ფინანსური რგოლები, მატულობს მათი დამოუკიდებლობა.

თანამედროვე ეტაპზე სახელმწიფო საფინანსო-საბიუჯეტო სისტემა განვითარებულ ქვეყნებში ოთხ რგოლს მოიცავს:

- სახელმწიფო ბიუჯეტი;
- ადგილობრივი ფინანსები;
- სპეციალური არასაბიუჯეტო ფონდები;
- სახელმწიფო საწარმოთა ფინანსები.

სახელმწიფო ფინანსების წამყვანი რგოლია სახელმწიფო ბიუჯეტი. მატერიალური შინაარსის მიხედვით იგი სახელმწიფოს ფულადი სახსრების მთავარი ცენტრალიზებული ფონდია. ბიუჯეტი ეროვნული შემოსავლის გადანაწილების ძირითადი საშუალებაა. ფინანსური სისტემის ამ რგოლის მეშვეობით ეროვნული შემოსავლის თითქმის 40%—ს გადანაწილებენ ხოლმე. სახელმწიფო ბიუჯეტში თავს იყრის უმსხვილესი შემოსავლები, პოლიტიკური და ეკონომიკური თვალსაზრისით ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი საერთო—სახელმწიფო ხარჯები. სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლები 90 პროცენტამდე გადასახადების მეშვეობით ამოიღება. რომლებიც მთელი შემოსავლების 70—90%—ს და მეტსაც კი შეადგენენ. განვითარებულ საბაზრო ქვეყნებში სახელმწიფო ბიუჯეტზეა „მიმაგრებული“ მთავარი გადასახადები — ფიზიკური პირების საშემოსავლო გადასახადი, კორპორაციების მოგების გადასახადი, დღგ, აქციზები, და საბაჟო გადასახადი; სწორედ სახელმწიფო ბიუჯეტიდან გადის ისეთი ძირითადი ხარჯები, რომლებიც ხმარდება სამხედრო მიზნებს, ეკონომიკაში ჩარევას, სახელმწიფო აპარატის შენახვას, სოციალურ მიზნებს, განვითარებად ქვეყნებზე გაცემულ სუბსიდიებსა და კრედიტებს.

თავისი მდგომარეობიდან გამომდინარე, სახელმწიფო ბიუჯეტი მჭიდრო კავშირშია ფინანსური სისტემის სხვა რგოლებთან. იგი მაკოორდინებელ ცენტრად გვევლინება და სათანადო დახმარებას უწევს მათ საბაზრო ეკონომიკის პირობებში. ესაა საბიუჯეტო სუბსიდიების, კრედიტებისა და გარანტიების სახით გაწეული დახმარება, რომელიც ფინანსური სისტემის დანარჩენი რგოლების ნორმალურ ფუნქციონირებასა და მათზე დაკისრებული ამოცანების გადაჭრას უზრუნველყოფს.

თანამედროვე პირობებში სულ უფრო მზარდ ყურადღებას იმსახურებს ადგილობრივი ფინანსები, მალდება მათი როლი და ხვედრითი წილი ფინანსურ სისტემაში. ადგილობრივი ფინანსები მოიცავენ მეორეხარისხოვანი გადასახადების ფართო ჯგუფს (ძირითადად — ქონების), ადგილობრივი კრედიტის სისტემასა და სპეციალურ ფონდებს. ამ რგოლში ცენტრალური ადგილი უჭირავს ადგილობრივ ბიუჯეტებს, რომლებიც არ შედიან სახელმწიფო ბიუჯეტის შემადგენლობაში და გარკვეული დამოუკიდებლობა გააჩნიათ. ადგილობრივი ფინანსების სტრუქტურას განსაზღვრავს სახელმწიფო წყობა და მისი ადმინისტრაციული დაყოფა. ამ რგოლს თან-

ამედროვე პირობებში სულ უფრო ხშირად იყენებენ ეკონომიკური მიზნით, — სამეურნეო პროცესების რეგულირებისთვის. საამისოდ ადგილობრივი ბიუჯეტების მნიშვნელოვან ნაწილს ეკონომიკური და სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარებისკენ წარმართავენ.

საფინანსო სისტემის თითოეული რგოლი ფინანსურ ურთიერთობათა გარკვეულ სფეროდ გვევლინება, მთლიანობაში კი ეს სისტემა იმ ფინანსურ ურთიერთობათა სხვადასხვა სფეროს ერთობლიობაა, რომლის პროცესშიც ხდება ფულადი სახსრების ფონდების წარმოქმნა და გამოყენება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, „საფინანსო სისტემა არის სახელმწიფოსა და საწარმოების ფულად საშუალებათა ფონდების წარმოშობის, განაწილებისა და გამოყენების ფორმებისა და მეთოდების სისტემა.“

ქვეყანაში ჩამოყალიბებული საფინანსო სისტემა სახელმწიფოს ერთ—ერთი წამყვანი მახასიათებელია. მის პოლიტიკურ წყობასთან, გეოპოლიტიკურ მდგომარეობასთან თუ რესურსებით უზრუნველყოფასთან ერთად ფინანსური სისტემა ცდილობს განსაზღვრავს საზოგადოების კეთილდღეობას ქვეყნის განვითარების ტემპს და მის ადგილს მსოფლიო მეურნეობაში. ფინანსური სისტემის კონკრეტულ სტრუქტურას შეუძლია გავლენა იქონიოს არა მარტო ეკონომიკური მაჩვენებლების ჩამოყალიბებაზე, არამედ მეცნიერებისა და წარმოების ამა თუ იმ მიმართულების განვითარებასა და სხვადასხვა სოციალურ ინსტიტუტებზე, ოჯახურ მეურნეობებზე და სხვა. ბუნებრივია, რომ ყველა ქვეყანას თავისი უნიკალური, ისტორიულად ჩამოყალიბებული ფინანსური სისტემა აქვს, რომლის მეშვეობითაც მეტ—ნაკლებად წარმატებებს აღწევს, თუმცა, არც ერთი მათგანი არაა იდეალური. ამის მიუხედავად შეგვიძლია პირობითად გამოვყოთ საფინანსო სისტემების ორი ჯგუფი: განვითარებული საბაზრო ქვეყნების საფინანსო სისტემა და საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი ქვეყნების საფინანსო სისტემა, რომლებიც, ცხადია, თავადაც საკმაოდ განსხვავებულ საფინანსო სისტემებს აერთიანებენ.

ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში ტრადიციულად ორი ტიპის ფინანსურ სისტემებს გამოყოფენ — სემგმენტირებულსა და უნივერსალურს. თუ ფინანსური სისტემა მკაცრად სემგმენტირებულია, მაშინ ბანკებს ეკრძალებათ არასაბანკო ოპერაციების შესრულება.

პოსტსაბჭოთა ქვეყნების ეკონომიკური განვითარებისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ახალი ინვესტიციების მოზიდვას და ფინანსური შუამავლობის გაფართოებას. ამიტომ ამ ქვეყნებში ძალიან აქტუალურია ფინანსური სექტორის საიმედოობის ზრდისა და მისი მოდერნიზების ამოცანები.

საფინანსო სისტემის მოდერნიზების მრავალწლიანი პროცესის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკურ წარმატებებს ის ქვეყნები აღწევენ, სადაც რეფორმების ტემპები უფრო მაღალია.

განვითარებული ქვეყნების საფინანსო სისტემე-

ბის ისტორია იმას მოწმობს, რომ ფინანსური შუამავლობა თანდათანობით, ეტაპობრივად ღრმავდება, თანაც, ყოველ ეტაპს ის თავისებურებები ახასიათებს, რომლებიც ფინანსური სისტემის ამა თუ იმ ფუნქციის ან ინსტიტუტის წამყვან როლთანაა კავშირში. მთელი ეს პროცესი სამ ეტაპად შეგვიძლია დავყოთ, რომელთაგან პირველისთვის ფულადი ფუნქციები იყო წამყვანი. აქ იგულისხმება, ძირითადად:

- საგადასახადო—საანგარიშსწორებო ურთიერთობების განვითარება;
- მოსახლეობისგან სახსრების მოზიდვა დეპოზიტების სახით;
- მოკლევადიანი დაკრედიტება.

ამ ეტაპზე საფინანსო სისტემა, როგორც წესი, ბანკებითა და საკრედიტო დაწესებულებებითაა წარმოდგენილი.

მეორე ეტაპზე გააქტიურებულია საფინანსო სისტემის აკუმულაციური ფუნქცია:

- ფინანსური ინსტიტუტების გამსხვილება;
- რესურსების განაწილება და გადანაწილება, მათ შორის წვრილი მესაკუთრეების მოზიდვა;
- დაზღვევისა და საპენსიო უზრუნველყოფის გარანტირებული სისტემის შექმნა;
- სარწმუნო ინფორმაციის ბაზრის პირობების შექმნა.

მეორე ეტაპის წამყვანი ინსტიტუტებია ბანკები და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციები, სადაზღვევო კომპანიები და საპენსიო ფონდები. ამავე ეტაპზე იწყება ფინანსების ბაზრის ინსფრასტრუქტურის აქტიურად განვითარება.

მესამე ეტაპზე წამყვანი ხდება საფინანსო სისტემის საინვესტიციო ფუნქცია. ამ დროს უკვე ამოქმედებულია რესურსების გადანაწილების ყველა საბაზრო მექანიზმი. აქტიურია საფონდო ბაზრები, ინოვაციური ინსტრუმენტები და ფინანსური შუამავლობის სხვა ინსტიტუტები, საინვესტიციო კომპანიები, ვენჩურული და სხვა ფონდები, რომლებიც საინვესტიციო საქმიანობას ახორციელებენ.

1990—იანი წლების ბოლოს, რუსეთის კრიზისის დასრულების შემდეგ, პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში სასიკეთო პირობები შეიქმნა მაკროეკონომიკური სტაბილურობისთვის. მკვეთრად დაიწია საპროცენტო განაკვეთებმა, ბევრგან მოიმატა მოსახლეობის შემოსავლებმა, რამაც მოამწიფა ფინანსური სისტემების რეფორმები. ფინანსური ინსტიტუტების საქმიანობის მარეგულირებელი და მათ განვითარებაზე პასუხისმგებელი ორგანოების ძირითადი ამოცანები ამ ეტაპზე იყო:

- კანონმდებლობის დახვეწა და
- ფინანსური სისტემისადმი ნდობის ამაღლება საბანკო სისტემის „წმენდა“ ორი გზით წარმართა — შოკურით და ევოლუციურით.

შეიძლება ითქვას, რომ შოკი რუსეთის 1998წ. კრიზისმა გამოიწვია, როცა საბანკო სექტორში თვითწმენდა ჩატარდა სიცოცხლისუუნარო ბანკების ჩამოშორებით. მაგალითად, ერ—ში მათი რაოდენობა 700—ით შემცირდა, ყაზახეთში — 75—ით,

საქართველოში — 36—ით (1996—2002წწ); ევოლუციურ გზას მიმართეს სომხეთში, ყირგიზეთსა და იმ ქვეყნებში, რომლებიც ნაკლებად იყვნენ ინტეგრირებული რფ—ის ფინანსურ სისტემასთან.

XI ს დასაწყისში ბევრი პოსტსაბჭოთა ქვეყნის ფინანსური სისტემის განვითარების პირველი ეტაპი, შეიძლება ითქვას, დასრულდა. იგი ყველაზე წარუმატებელი გამოდგა უზბეკეთისა და ტაჯიკეთისთვის, სადაც საბანკო სექტორების წმენდა დასრულებული არ იყო, თუმცა, დღემდე ეს პროცესი რუსეთსა და უკრაინაშიც დიდ წინააღმდეგობებს აწყდება გავლენიანი წრეების მხრიდან.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რ.კაკულია, კ.გაბელაშვილი. ფინანსების თეორია. მეხუთე შევსებული და გადამუშავებული გამოცემა თბ., 2012.
2. И.Н. Жук. Международные финансы, Мн., БГЭУ, 2001, см.4.-oleg-borisov.at.ua/load/0-0-0-79-20
3. საქართველოს ეკონომიკური ტანსფორმაცია: დამოუკიდებლობის 20 წელი. EI-LAT 2012.
4. www.mof.ge
5. www.statistics.ge;